

УДК 331.5.024
JEL: E21; E24; J20; J30
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-328-334>

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

©2024 КИРИЛЮК В. В., КОЛЯДИЧ О. І., ШЕВЧУК О. В.

УДК 331.5.024
JEL: E21; E24; J20; J30

Кирилюк В. В., Колядич О. І., Шевчук О. В. Якість життя населення України: стан, тенденції, перспективи

Метою статті є дослідження стану якості життя населення України в умовах воєнного стану, визначення основних тенденцій та перспектив повоєнного його розвитку. У статті визначено та проаналізовано основні складові якості життя населення на основі узагальнення різних наукових підходів, з урахуванням доступності, актуальності та точності статистичних даних. Відображено кілька наукових підходів до сутності та складових якості життя населення: усі ці підходи об'єднує розуміння якості життя як дуалізм зовнішніх факторів та власної суб'єктивної оцінки. Визначено основні групи індикаторів якості життя населення, на основі яких можна розрахувати інтегральний показник: демографічні, доходи населення, зайнятість та безробіття, освітні послуги, доступ до медичних послуг, житлові умови, екологічні. На основі вищезазначених груп індикаторів проаналізовано аналітико-статистичні дані та виокремлено проблематику. Найбільшою проблемою для українців, яка впливає і загострює проблеми в інших сферах, є війна, і наша перемога є точкою відліку для відновлення, розвитку та підвищення якості життя населення України. Значними перешкодами для розвитку якості життя населення є проблеми, пов'язані із демографією та економікою. Демографічні проблеми пов'язані зі зменшенням чисельності населення нашої країни в результаті міграції, загибелі військових і цивільних у зонах бойових зіткнень, атак ракетами та «шахедами» мирних українських міст, старіння нації, зменшення частки молоді. Економічні проблеми зумовлені зростанням цін, інфляцією, зменшенням купівельної спроможності населення, руйнуванням або закриттям малого та середнього бізнесу, втратою великих промислових підприємств на півдні та сході. В період повоєнного відновлення України є перспектива та прогноз зростання більшості складових якості життя населення, але цей процес потребує ряду заходів, реалізації практичних дій і соціальних програм. Передусім необхідно розвивати економіку та ринок праці, підтримувати молодь і малий та середній бізнес. По-друге, потрібно спрямувати зусилля держави та відповідних інститутів на розвиток освіти, культури та соціальної сфери загалом. Не потрібно забувати про розвиток житлового фонду, поліпшення умов життя громадян і забезпечення екологічної безпеки. Це все реально за умови якісної взаємодії держави, бізнесу та суспільства.

Ключові слова: якість життя, демографія, економіка, ринок праці, освіта, медицина, екологія.

Табл.: 3. **Бібл.:** 16.

Кирилюк Володимир Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: volodymyr.kyryliuk@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4840-1690>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-8036-2018>

Колядич Олександр Іванович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: a_kolyadich@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8166-5263>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57223364993>

Шевчук Олена Володимирівна – старший викладач кафедри соціоекономіки та управління персоналом, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: sov1408vos@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8760-5816>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-7898-2018>

UDC 331.5.024
JEL: E21; E24; J20; J30

Kyryliuk V. V., Koliadych O. I., Shevchuk O. V. Quality of Life of the Population of Ukraine: State, Trends, Prospects

The aim of the article is to study the state of quality of life of the population of Ukraine under martial law, to determine the main trends and prospects for its post-war development. The article identifies and analyzes the main components of the quality of life of the population on the basis of generalization of various scientific approaches, taking into account the availability, relevance and accuracy of statistical data. Several scientific approaches to the essence and components of the quality of life of the population are reflected: all these approaches are united by the understanding of the quality of life as a dualism of external factors and one's own subjective assessment. The main groups of indicators of the quality of life of the population, on the basis of which the integral indicator can be calculated, are defined: demographic, incomes of the population, employment and unemployment, educational services, access to medical services, housing conditions, environmental. On the basis of the above mentioned groups of indicators, analytical and statistical data are analyzed and the problems are allocated. The biggest problem for Ukrainians, which affects and exacerbates problems in other areas, is the ongoing war, and our victory is a starting point for the restoration, development and improvement of the quality of life of the population of Ukraine. Significant obstacles to the development of the quality of life of the population are problems related to demography and the economy. Demographic problems are associated with the decline in the population of our country as a result of migration, the deaths of military and civilians in combat zones, attacks by missiles and Shahed drones of peaceful Ukrainian cities, the aging of the nation, and a decrease in the share of young people. Economic problems are caused by rising prices, inflation, a decrease in the purchasing power of the population, the destruction or closure of small and medium-sized businesses, and the loss of large industrial enterprises in the south and east of Ukraine. In the period of post-war reconstruction of Ukraine, there is a prospect and forecast for the growth of most components of the quality of life of the population, though this process requires a number of measures, implementation of practical actions and social programs. First of all, it is necessary to develop the economy and labor

market, support young people and small and medium-sized businesses. Secondly, it is necessary to direct the efforts of the State and relevant institutions to the development of education, culture and the social sphere in general. We should not forget about the development of the housing stock, improving the living conditions of citizens and ensuring environmental safety. All this is possible under the condition of high-quality interaction between the State, business and society.

Keywords: quality of life, demography, economy, labor market, education, medicine, ecology.

Tabl.: 3. **Bibl.:** 16.

Kyryliuk Volodymyr V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Socio-Economics and Personnel Management, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskiy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: volodymyr.kyryliuk@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4840-1690>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-8036-2018>

Koliadych Oleksandr I. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskiy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: a_koliadych@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8166-5263>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57223364993>

Shevchuk Olena V. – Senior Lecturer of the Department of Socio-Economics and Personnel Management, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskiy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: sov1408vos@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8760-5816>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-7898-2018>

У сучасних суспільних трансформаційних процесах, посилені впливом воєнного стану, якість життя населення є одним із найважливіших вимірів соціально-економічного розвитку та прогресу. Передусім даний критерій використовують для визначення рівня життя громадян та якості реалізації державної соціальної політики. Водночас якість життя виступає інтегральною складовою економічного зростання, позитивною змінною щодо національної безпеки та конкурентоспроможності країни. Сучасна соціально-економічна ситуація в нашій країні є досить напруженою, що зумовлено воєнним станом і падінням ряду економічних показників, руйнуванням підприємств, енергетичної системи тощо. Фінансова допомога західних партнерів є важливою та необхідною, проте вона лише частково покриває соціально-економічні потреби громадян. Відповідно, якість життя українців погіршується, а в окремих категоріях та жителів прифронтових міст – катастрофічно погіршилось, що зумовлено втратою здоров'я, житла, доступу до питної води, належної медичної допомоги, освіти і т. ін.

Метою статті є висвітлення сучасного стану якості життя населення, тенденцій його розвитку, а також спроба привернути увагу до необхідності підвищення якості життя населення (стабілізації в умовах воєнного стану).

Дослідження проблематики якості життя населення зосереджено в багатьох площинах сучасних соціально-економічних наук. Однією із найбільш актуальних є сучасна монографія Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи «Якість життя населення та перші наслідки війни», яка була видана у 2023 р. колективом авторів-

дослідників [10]. Також варто виділити наукові праці таких зарубіжних та українських науковців, що досліджували питання якості життя: R. Veenhoven, D. F. Cella, D. Lowe, I. Рябоконт.

У науковій літературі досі немає єдиного підходу щодо складових якості трудового життя. Відомий зарубіжний дослідник Р. Вінховен (R. Veenhoven) вважає, що характеристика якості життя населення формується під впливом чотирьох ключових складових: факторів навколишнього середовища, індивідуальних життєвих вмінь, корисності життя та особистої оцінки власного життя [1]. Інший науковець, Д. Челла (D. F. Cella), стверджує, що «якість життя – це сполучення кількох взаємопов'язаних доменів: психосоціального, фізичного, когнітивного та духовного благополуччя» [2]. Д. Лове (D. Lowe) зі співавторами у своїх дослідженнях підкреслює, що «якість життя неодмінно містить у своїй суті поведінкові та когнітивні здібності індивіда, емоційне благополуччя, здатність здійснювати повсякденну та професійну діяльність, виконувати соціальні ролі» [3].

Загалом індикатори якості життя населення можна умовно розділити на декілька основних груп: демографічні показники; доходи населення (мінімальна заробітна плата, середня заробітна плата); зайнятість і безробіття; освітні послуги; доступ до медичних послуг; житлові умови; екологічні показники.

Демографічні показники є загальною найпростішою (і водночас найбільш вагомою) характеристикою будь-якої країни. Як стверджують ряд дослідників та експертів: «На сьогоднішній день невідомо, як довго триватиме війна та коли наста-

не день перемоги для України, але війна вже суттєво вплинула на населення нашої країни. Історія показує, що вплив війни на демографію може бути значним не лише в безпосередній час тривання війни, а й протягом наступних років чи навіть десятиліть» [4]. Також у різних джерелах можна знайти інформацію, що населення України від початку повномасштабного вторгнення скоротилось від 30% до 40%. Варто також підкреслити, що скорочення населення в нашій країні фіксувалось і до початку повномасштабної агресії РФ проти України, а після 2022 р. – набуло небачених раніше масштабів. І хоча частина українців, які виїхали в перші місяці 2022 р. за кордон, повернулись, значна їх кількість вирішила залишитись в європейських (і не лише) країнах на тривалий період.

Важливим у забезпеченні належної якості життя населення є матеріальне забезпечення та доходи громадян. Найчастіше для виміру цих індикаторів якості життя населення використовують показники мінімальної та середньої заробітної плати. Аналізуючи мінімальну заробітну плату протягом 2019–2024 рр. (табл. 1), можемо бачити зростання її розміру протягом цього періоду. Розмір середньої заробітної плати протягом цього ж аналізованого періоду (див. табл. 1) свідчить про поступове її зростання, проте вона значно диференційована в регіональному аспекті. Для прикладу, у січні 2022 р. середня заробітна плата в Київській обл. становила 15 тис. грн, тоді як у Чернівецькій обл. – 11,5 тис. грн; Житомирській обл. – 12,1 тис. грн; Полтавській обл. – 13,4 тис. грн [5].

Таблиця 1

Рік	Розмір мінімальної заробітної плати, грн	Розмір середньої заробітної плати, грн
2019	4173	9223
2020	4723	10 727
2021	6000	12 337
2022	6500	14 557
2023	6700	17 442
2024	8000	18 903

Джерело: складено авторами на основі [6–9].

Як стверджують дослідники, ще до початку повномасштабного вторгнення кожному третьому жителю України не вистачає доходу на придбання життєво необхідних благ, а кожен другий працездатний українець працює на вторинному, третинному ринку в умовах тіньової зайнятості [10].

Як видно з табл. 1, номінальний розмір мінімальної заробітної плати щорічно збільшується, а до 2022 р. її розмір переглядали двічі на рік чи навіть частіше. Однак, беручи до уваги рівень інфляції, військовий стан, зростання цін, можемо констатувати, що основні свої функції вона не виконує. Водночас її розмір розраховують на основі показника прожиткового мінімуму, який не пов'язаний ні з виробництвом, ні з результатами самої праці, а отже, не грає роль стимулу для зростання продуктивності праці. Якщо ж розглядати відтворювальну функцію заробітної плати (яка є однією із основних функцій), то вона передбачає встановлення такого мінімального її розміру на державному рівні, що повинна відтворювати робочу силу та сприяти її розвитку. І в цьому виникає основне протиріччя та невідповідність.

Як стверджує І. О. Рябоконт, який займається дослідженням якості трудового життя науково-педагогічних працівників: «Найістотнішим виявився вплив таких показників, як «індекс співвідношення заробітної плати НПП до середньої по найбільш високооплачуваній галузі»; «частка премій і надбавок у структурі заробітної плати», а також «індекс співвідношення середньомісячної заробітної плати НПП до середньомісячної заробітної плати по економіці країни» [11].

Ринок праці, крім заробітної плати, характеризується ще двома важливими показниками – рівень зайнятості та рівень безробіття (табл. 2). Дані показники прямо впливають на рівень матеріального забезпечення та якість життя наших громадян.

Таблиця 2

Рік	Кількість зайнятих, тис. осіб	Кількість безробітних, тис. осіб
2019	15894,9	1486,9
2020	15244,5	1673,3
2021	14957,3	1709,5

Джерело: складено авторами на основі [12].

З початком повномасштабного вторгнення багато статистичних показників (у тому числі тих, що стосуються ринку праці) стали неактуальними та такими, що неможливо поррахувати за встановленою методикою. Протягом січня-лютого 2023 р. групою експертів було проведено опитування у 22 областях України щодо ситуації на регіональних ринках праці. Методологія даного аналізу була розроблена на основі кращого українського та за-

рубіжного досвіду в рамках реалізації Польського компонента EU4Skills (має три основні складові: аналіз адміністративних даних; експертне опитування на основі проведення фокус-груп; опитування роботодавців) [13]. Варто підкреслити, що дана методика була успішно апробована в 10 областях України у 2021 р.

Згідно з результатами даного дослідження:

- 1) спостерігається значне скорочення зайнятості у 2022–2023 рр.: за підсумками 2022 р. кількість небюджетних підприємств скоротилася на 21,3%, а кількість зайнятих на даних підприємствах – на 15%. Водночас кількість працюючих у фізичних осіб – підприємств скоротилася за цей період на 28%;
- 2) структура зайнятості населення у 2022 р. суттєво змінилася: зросла частка фахівців, керівників та технічних службовців, а частка найпростіших професій суттєво зменшилась;
- 3) реакцією бізнесу на мобілізацію військовозобов'язаних чоловіків стали спроби залучення жінок на «традиційні» чоловічі професії: на сьогодні є чимало успішних кейсів із підвищення кваліфікації та перенавчання жінок у сферах зварювання, логістики, транспорту і т. ін.;
- 4) в умовах воєнного стану суттєво змінилися особливості найму та вимоги до багатьох професій.

Наступною важливою групою показників якості життя населення виступають освітні показники. Освіта часто корелює з майбутнім рівнем доходів, а отже, і з якістю життя. Причому важливими показниками є як охоплення дітей дошкільною освітою, так і професійне навчання, навчання дорослих. Кількість закладів дошкільної освіти протягом останніх кількох років скорочувалась. Відповідно, відсоток дітей, які не відвідували дошкільні заклади, збільшився з 18% у 2022 р. до 22% у 2023 р. [14].

Аналогічно протягом останніх років зменшується і кількість закладів загальної середньої освіти: у 2018–2019 навчальному році таких закладів було 15,4 тис., а у 2020–2021 навчальному році – 14,8 тис. [10]. Статистика з початку повномасштабного вторгнення в плані кількості навчальних закладів не відображається повною мірою, оскільки досить часто ми бачимо та чуємо із засобів масової інформації про чергову руйнацію навчального закладу в ході бойових дій. Також немає доступу до даних щодо тимчасово окупованих територій. На різних рівнях освіти у жителів виникають труднощі з доступом до освітніх послуг. Найчастіше це пов'язано із розвитком соціальної інфраструктури

(особливо в сільській місцевості) та браком коштів для отримання професійної освіти, відсутністю транспортного сполучення.

Щодо доступу громадян до послуг медичної сфери, то варто зазначити, що кілька років перед початком повномасштабного вторгнення медична сфера реформувалась. Були в цих процесах свої плюси та мінуси, але загалом якість надання медичних послуг підвищувалась. У 2021 р. серед жителів України було проведено опитування щодо оцінки ними стану свого власного здоров'я: 50% опитаних респондентів оцінили його як добрий, 40% як задовільний. Водночас 79% опитаних звертались за певними видами медичних послуг протягом року (лікування або профілактика), але понад 20% через ті чи інші причини не мали такої можливості [15] (табл. 3).

Таблиця 3

Частка домогосподарств, позбавлених вільного доступу до сфери охорони здоров'я в Україні, 2021 р.

Критерій	Міська місцевість	Сільська місцевість
Відсутність коштів на лікування в стаціонарі	22,3%	25,6%
Відсутність коштів на придбання ліків, медичного обладнання, призначених лікарем	21,2%	25,3%
Відсутність коштів на оплату послуг лікаря в медичному закладі	22,1%	28,5%

Джерело: складено автором на основі [15]

Повномасштабне вторгнення та тривалі бойові дії спричинили масштабні руйнування житлового фонду на території України. Згідно з попередніми оцінками, станом на вересень 2022 р. було пошкоджено або зруйновано 7,3% житлового фонду України на суму понад 50 млрд грн. Масштаби руйнувань суттєво відрізняються в різних регіонах України: дані з Донецької та Луганської областей відсутні; у Харківській області на 2022 р. було зруйновано чи пошкоджено близько 3 тисяч багатоквартирних будинків та 5 тисяч приватних будинків; у Миколаївській області – 835 багатоквартирних і 4 тисячі приватних будинків [10]. На сьогодні руйнування житлового фонду продовжується, і точні цифри вдасться встановити лише після нашої перемоги.

Негативний вплив війни позначається і на екологічній складовій нашої країни: за перші 8 місяців повномасштабної війни близько 23 тис. га лісів випалено ракетами та снарядами; небезпечними речовинами було забруднено понад 182 тис. м²

ґрунтів; засмічено залишками снарядів та вибухових речовин понад 2,5 млн м²; знищено чи пошкоджено понад 7,5 млн м² об'єктів інфраструктури, процес їх руйнування та наслідки спричинили негативний вплив на довкілля [16]. Варто підкреслити, що з того часу минуло майже 2 роки, і масштаби забруднення та руйнування зараз у рази вищі.

Таким чином, найбільшою ключовою проблемою, яка впливає на всі аспекти якості життя населення українців, є війна. Можна виокремити такі проблеми в контексті якості життя населення:

- ✦ *демографічні* (смертність та отримання поранень внаслідок бойових дій на території України; зниження чисельності постійного населення; міграція українців в країни Європи та світу; зниження народжуваності; старіння нації);
- ✦ *економічні* (зниження купівельної спроможності населення; інфляція; зниження рівня реальної заробітної плати; повна або часткова втрата доходів частини населення (внутрішньо переміщених осіб));
- ✦ *проблеми зайнятості* (втрата робочих місць; втрата доходів від зайнятості; зменшення фінансових можливостей (або припинення діяльності) малого та середнього бізнесу);
- ✦ *освітні* (недостатній розвиток соціальної інфраструктури (особливо у сільській місцевості); зменшення частки фінансування освітньої сфери; нерівний доступ до сфери освіти (недостатність коштів для отримання професійної освіти, віддаленість освітніх закладів, відсутність належного транспортного сполучення); брак кількості дошкільних навчальних закладів в окремих населених пунктах);
- ✦ *проблеми в медичній сфері* (руйнування медичних закладів унаслідок бойових дій; нерівність доступу до медичних послуг через територіальні та фінансові фактори; низька доступність стаціонарного лікування; недостатність коштів для придбання медичних ліків, рекомендованих лікарем; значне скорочення медичного персоналу, нестача лікарів та медичних працівників);
- ✦ *житлові* (руйнування житлового фонду внаслідок бойових дій та ракетних атак; зростання цін (у деяких областях) на купівлю та оренду житла; суттєве погіршення житлових умов значної частини населення України);
- ✦ *екологічні* (значні екологічні збитки внаслідок проведення активних бойових дій;

поширення регіональних і місцевих екологічних проблем, накопичення екологічних проблем, які не були вирішені раніше; проблема сортування й утилізації сміття; використання в сільському господарстві великої кількості хімічних речовин, що негативно впливає на ґрунти, навколишнє середовище, водні ресурси).

Аналіз наукових джерел і статистичних даних свідчить, що якість життя українців починаючи з 2008 р. почала зростати. Були, звичайно, певні проблеми, але тенденції в більшості напрямів були позитивними, особливо якщо розглянути показники 2021 р. Проте повномасштабне вторгнення в лютому 2022 р. нівелювало всі позитивні зміни та призвело до зниження практично всіх показників якості життя населення.

За таких умов зростає роль держави та державної соціальної політики, особливо щодо певних категорій соціально вразливих груп громадян: родини військовослужбовців; внутрішньо переміщені особи; діти, позбавлені батьківського піклування; багатодітні сім'ї; безробітні особи; люди пенсійного віку тощо. Активна соціальна політика, яка як ніколи є на часі, повинна бути орієнтована на формування та розвиток належних умов для якомога повнішої реалізації соціального потенціалу людини та суспільства. Важливим кроком у плані соціального розвитку є початок впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери – інноваційного цифрового інструменту, який полегшить отримання різноманітних видів соціальних допомог і забезпечить якісний контроль за соціальними виплатами.

У період повоєнного відновлення України пріоритетними напрямами підвищення якості життя населення повинні стати:

- ✦ *розвиток економіки* (пільгове кредитування малого та середнього бізнесу, реалізація програм щодо їхнього розвитку; залучення міжнародних інвестицій; оптимізація податкового навантаження; контроль за використанням бюджетних і донорських коштів з боку громадськості та відповідних інституцій; підвищення мінімальної заробітної плати);
- ✦ *розвиток ринку праці* (створення нових робочих місць, забезпечення умов для розвитку бізнесу, працевлаштування ветеранів війни);
- ✦ *удосконалення освітньої сфери* (забезпечення територіальної та фізичної доступності закладів освіти, у тому числі для людей з особливими потребами; подальша оптимізація витрат на освітню сферу та аудит ко-

штів; поширення нової освітньої філософії, на якій ґрунтується нова українська школа на усі освітні рівні);

- ✦ *удосконалення медичної сфери* (розширення мережі медичних закладів на принципі територіальної доступності; підтримка ментального здоров'я населення; заходи з реабілітації військовослужбовців, розвиток сфери протезування; подальша цифровізація та надання електронних медичних послуг);
- ✦ *вирішення нагальних проблем житлової сфери* (відбудова зруйнованих населених пунктів та їх інфраструктури за фінансової співучасті держави, зарубіжних грантів та бізнес-структур; державна допомога громадянам на відбудову їхнього житла; розвиток пільгового кредитування на житло; допомога щодо придбання чи кредитування житла військовослужбовцям і членам їх родин; поліпшення якісних характеристик житлового фонду);
- ✦ *поліпшення екологічної складової* (відновлення нормального екологічного стану на територіях активних боїв, розвиток альтернативної енергетики, реалізація концепції сортування відходів у національному масштабі).

На сьогоднішній день якість життя населення в Україні має ряд проблем і перешкод для його підвищення чи хоча б збереження того його рівня, який є зараз. Для вирішення цих проблем варто звертатися до зарубіжного досвіду, проте потрібно розуміти, що в Україні є свої особливості, тож практичні підходи потребують своєрідних рішень. Посилює цей аргумент воєнна агресія проти нашої країни. Підвищення якості життя повинно здійснюватися поступово та комплексно: зміни в одній зі сфер життєдіяльності людини вплинуть на інші сфери. Участь у цих змінах повинні брати всі зацікавлені сторони: держава, бізнес, громадські організації та безпосередньо самі громадяни – лише синергія зусиль усіх цих суб'єктів допоможе відновити нашу країну після війни та зробити її дійсно європейською державою. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Veenhoven R. The four qualities of life. Ordering concepts and measures of the good life. *Journal of Happiness Studies*. 2000. Vol. 1. P. 1–39. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1010072010360>
2. Cella D. F. Quality of Life: Concepts and Definition. *Journal of Pain and Symptom Management*. 1994. Vol. 9. No. 3. P. 186–192. DOI: [10.1016/0885-3924\(94\)90129-5](https://doi.org/10.1016/0885-3924(94)90129-5).
3. Lowe D., O'Grady J. G., McEwen J., Williams R. The Quality of Life Following Liver Transplantation:

- A Preliminary Report. *Journal of the Royal College of Physicians of London*. 1990. Vol. 24. No. 1. P. 43–46. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5387459/>
4. Гузман Х. М. Демографічна трагедія України: другий голодомор? *Економічна правда*. 28.06.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/28/688487/>
 5. Середня заробітна плата за регіонами за місяць. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/reg_zp_m/reg_zpm_u/arh_zpm_u.htm
 6. Мінімальна зарплата в Україні. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>
 7. Середня зарплата в Україні. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
 8. В Україні торік середня заробітна плата становила 17 442 грн – Держстат. *Укрінформ*. 04.03.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3835548-v-ukraini-torik-seredna-zarobitna-plata-stanovila-17-442-griven-derzstat.html>
 9. Петровський Д. В Україні зросла середня зарплата: які професії заробляють найбільше. *УНІАН*. 03.06.2024. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/zarplati-v-ukrajini-zrosli-komu-platyat-naybilshе-12655473.html>
 10. Якість життя населення України та перші наслідки війни : монографія / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С. та ін. Київ, 2023. 191 с.
 11. Рябоконт І. О. Якість трудового життя науково-педагогічних працівників: оцінювання та вектори розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Київ, 2021. 22 с.
 12. Рівень безробіття в Україні. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2021/>
 13. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
 14. Внаслідок війни зростає відсоток дітей, які не охоплені дошкільною освітою: результати дослідження. *Державна служба якості освіти України*. URL: <https://sqe.gov.ua/monitoring-zdo-2023/>
 15. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2021 році : статистичний збірник. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf
 16. Державна екологічна інспекція України. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2408>

REFERENCES

- Cella, D. F. "Quality of Life: Concepts and Definition". *Journal of Pain and Symptom Management*, vol. 9, no. 3 (1994): 186-192. DOI: [10.1016/0885-3924\(94\)90129-5](https://doi.org/10.1016/0885-3924(94)90129-5)
- Cherenco, L. M. et al. *Yakist zhyttia naseleння Ukrainy ta pershi naslidky viiny* [The Quality of Life of the Popu-

- lation of Ukraine and the First Consequences of the War]. Kyiv, 2023.
- Derzhavna ekolohichna inspektsiia Ukrainy. <https://www.dei.gov.ua/posts/2408>
- Huzman, Kh. M. "Demohrafichna trahediia Ukrainy: druhyi holodomor?" [The Demographic Tragedy of Ukraine: The Second Holodomor?]. *Ekonomichna pravda*. June 28, 2022. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/28/688487/>
- Lowe, D. et al. "The Quality of Life Following Liver Transplantation: A Preliminary Report". *Journal of the Royal College of Physicians of London*, vol. 24, no. 1 (1990): 43-46. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5387459/>
- "Minimalna zarplata v Ukraini" [Minimum Wage in Ukraine]. *Minfin*. <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>
- Petrovskyi, D. "V Ukraini zroslo serednia zarplata: yaki profesii zarobliaiut naibilshe" [The Average Salary has Increased in Ukraine: Which Professions Earn the Most]. *UNIAN*. June 03, 2024. <https://www.unian.ua/economics/other/zarplati-v-ukrajini-zrosli-komu-platyat-naybilshe-12655473.html>
- "Riven bezrobittia v Ukraini" [Unemployment Rate in Ukraine]. *Minfin*. <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2021/>
- Riabokon, I. O. "Yakist trudovoho zhyttia naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv: otsiniuvannia ta vektory rozvytku" [Quality of Working Life of Scientific and Pedagogical Workers: Assessment and Development Vectors]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk* : 08.00.07, 2021.
- "Samootsinka naselenniam stanu zdorovia ta rivnia dostupnosti okremykh vydiv medychnoi dopomohy u 2021 rotsi : statystychnyi zbirnyk" [Population's Self-Perceived of Health Status and Availability of Selected Types of Medical AID]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf
- "Serednia zarobitna plata za rehionamy za misiats" [Average Salary by Region per Month]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/reg_zp_m/reg_zpm_u/arh_zpm_u.htm
- "Serednia zarplata v Ukraini" [Average Salary in Ukraine]. *Minfin*. <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
- Sudakov, M., and Lisohor, L. "Rynok pratsi Ukrainy 2022-2023: stan, tendentsii ta perspektyvy" [Labor Market of Ukraine 2022-2023: State, Trends and Prospects]. https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
- "V Ukraini torik serednia zarobitna plata stanovyla 17 442 hrn – Derzhstat" [In Ukraine Last Year, the Average Salary Was UAH 17,442 – State Statistics Service]. *Ukrinform*. March 04, 2024. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3835548-v-ukraini-torik-seredna-zarobitna-plata-stanovila-17-442-griven-derzstat.html>
- "Vnaslidok viiny zrostaie vidsotok ditei, yaki ne okhopleni doshkilnoiu osvitoiu: rezultaty doslidzhennia" [As a Result of the War, the Percentage of Children Who Are Not Covered by Preschool Education Is Increasing: The Results of the Study]. *Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy*. <https://sqe.gov.ua/monitoring-zdo-2023/>
- Veenhoven, R. "The four qualities of life. Ordering concepts and measures of the good life". *Journal of Happiness Studies*, vol. 1 (2000): 1-39. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1010072010360>